

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЧЕТВЪРТО ОТДЕЛЕНИЕ

ДЕЛО „АНАТОЛИЙ МАРИНОВ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ“

(Жалба № 26081/17)

РЕШЕНИЕ

*Тази версия е поправена на 28 февруари 2022 г. съгласно Правило 81 от
Правилника на Съда.*

Чл. 3 П1 • Право на глас • Непропорционално лишаване от права на жалбоподателя поради наложено ограничено запрещение въз основа на умственото му увреждане, без индивидуализиран съдебен контрол на способността му да гласува • Автоматично общо ограничение, засягащо всички лица под ограничено запрещение, независимо от действителните им способности • Неспособност на законодателната власт да балансира конкуриращите се интереси и да оцени пропорционалността на ограничението • Съмнително третиране като група на хора с интелектуални или умствени увреждания, ограничаването на чиито права изисква внимателно изследване

СТРАСБУРГ

15 февруари 2022 г.

Това решение е окончателно, съгласно член 44 § 2 от Конвенцията. То може да подлежи на редакционен преглед.

По делото Анатолий Маринов срещу България,

Европейският съд по правата на човека (Четвърто отделение), заседаващ като камера в състав:

Тим Ейке, *председател*,
Йонко Грозев,
Фарис Вехабович,
Юлия Антоанела Моток,
Габриеле Куцко-Щадмайер,
Пере Пастор Виланова,
Жолиен Шукинг, *съдии*,

и Илсе Фрайвирт, *заместник секретар на секция*,

Като взе предвид:

жалбата (№ 26081/17) срещу Република България, подадена в Съда по член 34 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи („Конвенцията“) на 30 март 2017 г. от българския гражданин, г-н Анатолий Цветанков Маринов („жалбоподателят“);

решението да се уведоми българското правителство („Правителството“) относно жалбата;

становищата, представени от правителството ответник, и възраженията, подадени от жалбоподателя;

писмените коментари, подадени от Фондация „Validity“ – Център за застъпничество за хора с увреждания, неправителствена организация, която е получила разрешение да встъпи като трета страна от тогавашния председател на Пето отделение;

решението на председателя за отхвърляне на искането за отвод по делото на съдия Грозев, внесено от Правителството;

След закрито заседание на 25 януари 2022 г.,

Постанови следното решение, което е прието на тази дата:

ВЪВЕДЕНИЕ

1. Жалбата се отнася до правото на глас на жалбоподателя, което не е могъл да упражни по време на парламентарните избори в България през 2017 г., тъй като към този момент е бил поставен под ограничено запрещение. Жалбоподателят се оплаква от нарушение на член 3 от Протокол № 1 към Конвенцията.

ФАКТИТЕ

2. Жалбоподателят е роден през 1975 г. и живее в София. Той е представляван от г-н К. Кънев, председател на Българския хелзинкски комитет, неправителствена организация със седалище в София. На 15 януари 2016 г. тогавашният председател на Пето отделение разрешава на г-н Кънев да представлява жалбоподателите във всички висящи и

бъдещи дела, в които той е бил определен да действа лично като представител (Правило 36 § 4 (a) *in fine* от Правилника на Съда).

3. Правителството се представлява от техния правителствен агент г-жа И. Станчева-Чинова от Министерството на правосъдието.

4. Фактите по делото, представени от страните, могат да бъдат обобщени, както следва.

5. В първоначалната си жалба жалбоподателят твърди, че през 1999 г. е диагностициран с психични разстройства; Правителството не оспорва тези факти. Въз основа на тази диагноза на 12 май 2000 г. Сливенският окръжен съд го поставя под ограничено запрещение. Тази мярка води, наред с други ограничения, до прилагането на член 42 § 1 от Конституцията (виж параграф 13 по-долу) спрямо жалбоподателя, като изключва упражняването на правото му на глас. Съответното съдебно решение постановява, че здравословното състояние на жалбоподателя не му позволява да се грижи за своите работи и че понякога е агресивен, но състоянието му не е твърде сериозно.

6. Освен това, следните факти са представени от Правителството в изложените становища, както и от жалбоподателя във възражението във връзка с настоящото производство.

7. На 4 ноември 2015 г. жалбоподателят подава искова молба до Русенския окръжен съд за възстановяване на дееспособността му посредством упълномощен от него адвокат и неговия попечител. В последвалото производство, на 15 февруари 2016 г. съдът отбелязва, че жалбата е подадена от попечителя на жалбоподателя и прекратява производството на това основание. Съгласно приложимия закон, жалбоподателят може да бъде само ответник в такова производство; следователно, попечителят е трябвало да предостави адрес на жалбоподателя, за да може той да бъде призован в качеството си на такъв. Тъй като такъв адрес не е представен в съда, производството не може да продължи. След обжалване на 4 май 2016 г. Великотърновският апелативен съд потвърждава решението на първоинстанционния съд.

8. На 19 май 2016 г. жалбоподателят подава жалба пред Върховния касационен съд, като твърди, че му е отказан свободен и пряк достъп до съд в нарушение на Конвенцията. Върховният касационен съд отменя решението, тъй като въпросното производство е прекратено, и връща делото на Русенския окръжен съд за възобновяване.

9. На 19 октомври 2016 г. Русенският окръжен съд отново прекратява производството с мотива, че попечителят на жалбоподателя, считан за ищец, не е изпълнил указанията на съда да посочи ответника по делото и да предостави адрес, на който може да бъде призован.

10. На 24 януари 2017 г. президентът на Република България насрочва парламентарни избори, които да се проведат на 26 март 2017 г. Жалбоподателят не може да участва в тях, поради факта, че е обявен за недееспособен.

РЕШЕНИЕ „АНАТОЛИЙ МАРИНОВ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ“

11. Между 2014 г. и февруари 2017 г. попечителят на жалбоподателя е сменен два пъти.

12. На 17 май 2017 г. жалбоподателят подава нова искова молба до Софийски градски съд за възстановяване на дееспособността си. На 7 декември 2017 г. Софийски градски съд постановява решение, с което възстановява дееспособността на жалбоподателя и отменя запрещението му, като взема предвид, че жалбоподателят е в състояние да се грижи за своите работи и интереси и да осъзнава последиците от собствените си действия.

ПРИЛОЖИМ ЗАКОН

I. ПРИЛОЖИМО ВЪТРЕШНО ПРАВО

A. Право на глас на лицата, лишени от дееспособност

13. Член 42 § 1 от българската Конституция гласи следното:

“Гражданите, навършили 18 години, с изключение на поставените под запрещение и изтърпяващите наказание лишаване от свобода, имат право да избират държавни и местни органи и да участват в допитвания до народа.”

14. Съответните разпоредби на Изборния кодекс от 2014 г. гласят, както следва:

Глава I Избирателни списъци Член 27

“(1) От избирателните списъци се заличават имената на гражданите, които до изборния ден са загубили правото си да избират или са починали, както и имената на лицата, за които това изрично е предвидено в кодекса. ...

(3) ... [имената на] лицата, които не са вече под запрещение ... се вписват в избирателните списъци след представяне на съответен документ в общината или района, или кметство. ...”

Глава VII Списък на заличените лица Съдържание на списъка Член 38

“(1) Списъкът на заличените лица се изготвя по постоянния им адрес от Главна дирекция „Гражданска регистрация и административно обслужване“ в Министерството на регионалното развитие и благоустройството.

(2) Списъкът съдържа имената, единия граждански номер и основанията за заличаването на лицата, които:

1. са поставени под запрещение...”

В. Недееспособност

15. Относимите разпоредби, свързани с правното положение на лицата, поставени под ограничено запрещение и тяхното представителство пред съда, както и до процедурите за поставяне под ограничено запрещение и за възстановяване на дееспособност са обобщени в делото *Станев срещу България* ([ГК] № 36760/06, §§ 42-47, и 51-52, ЕСПЧ 2012). В изпълнение на последното съдебно решение българските власти приемат редица законодателни изменения, сред които въвеждането на 27 октомври 2017 г. в член 340, ал. 2 от ГПК от 2007 г. на правото на пряк достъп до съд за лицата, поставени под ограничено запрещение, за да поискат възстановяване на дееспособността си.

II. ПРИЛОЖИМИ ИНСТРУМЕНТИ НА МЕЖДУНАРОДНОТО И ПРАВОТО НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И СРАВНИТЕЛНА ПРАКТИКА

16. Приложимите международни и европейски инструменти относно правото на глас на лица, лишени от дееспособност, са обобщени в делото *Стрьобе и Розенлинд срещу Дания* (№ 25802/18 и № 27338/18, §§ 66-71, 2 февруари 2021 г.) и *Каманьо Вале срещу Испания* (№ 43564/17, §§ 21-28, 11 май 2021 г.).

ПРАВОТО

I. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 3 ОТ ПРОТОКОЛ № 1 КЪМ КОНВЕНЦИЯТА

17. Жалбоподателят се оплаква, че лишаването му от права поради поставянето му под запрещение е в нарушение на правата му по член 3 от Протокол № 1 към Конвенцията, който гласи следното:

Член 3 от Протокол № 1

“Високодоговарящите страни се задължават да провеждат свободни избори през разумни интервали от време, с тайно гласуване, и при условия, осигуряващи свободното изразяване на мнението на народа при избиране на законодателното тяло.”

А. Допустимост

1. Становища на страните

18. Правителството повдигна три възражения по допустимост, докато жалбоподателят поддържа, че делото трябва да бъде разгледано по същество.

19. На първо място Правителството прави възражение относно валидността на представителството на жалбоподателя пред Съда, като твърди, че подписът, който фигурира върху договора за правни услуги (представен заедно с претенцията на жалбоподателя за справедливо обезщетение), не изглежда идентичен на поставения в личната му карта и на копие на един от документите, приложени към становището. Правителството също така счита този договор за недействителен поради липсата на подпис на попечителя на жалбоподателя, както се изисква от националното законодателство.

20. Освен това Правителството твърди, че жалбата трябва да бъде отхвърлена поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита, като посочва, че жалбоподателят е имал възможността да поиска по съдебен ред отмяна на запрещението си, но по своя вина и по вина на своя процесуален представител не се е възползвал адекватно от тази процедура, довела до прекратяване на производството (параграфи 7-9 по-горе).

21. Накрая, Правителството поддържа, че жалбата представлява злоупотреба с правото на индивидуална жалба по смисъла на член 35 § 3 (а) от Конвенцията, тъй като жалбоподателят не е уведомил Съда за: (1) опитите си да възстанови дееспособността си чрез съдебно производство пред българските съдилища и (2) наличието на производство за назначаване на нов попечител на жалбоподателя (параграфи 7-9 и 12 по-горе).

22. Представителят на жалбоподателя отговаря, че жалбоподателят е подписал въпросния договор (заедно с други документи) лично в офиса на Българския хелзинкски комитет; поради това той твърди, че е бил валидно упълномощен да представлява жалбоподателя.

23. Жалбоподателят също така твърди, че производството за възстановяване на дееспособността му е ирелевантно за предмета на оплакването му. Целта на настоящата жалба е била единствено да оспори правното основание за лишаването му от правото му на глас, като лице, поставено под запрещение. Той също така оспорва аргумента, че е злоупотребил с правото си да подаде жалба до Съда, тъй като информацията, която Правителството твърди, че е била скрита от Съда (параграф 21 по-горе), всъщност не е относима към същността на настоящото дело.

2. Преценката на Съда

(а) По отношение на действителността на представителството на жалбоподателя

24. Съдът отбелязва, че жалбоподателят е подписал раздела „пълномощно“ във формуляра за жалбата и по този начин е упълномощил г-н К. Кънев да действа като негов представител пред Съда. На по-късен етап жалбоподателят не е подал декларация, че е оттеглил това пълномощно. Следователно Съдът е уверен, че жалбата е валидно подадена от името на жалбоподателя и че последният желае г-н Кънев да продължи воденето на делото. Съдът също така отбелязва, че за да може жалбоподателят да подаде жалба до Съда (независимо дали той е представляван или не), не се изисква съгласието на попечителя на жалбоподателя, дори ако това е така съгласно националното право (виж *Станев срещу България* [ГК], № 36760/06, § 43, ЕСПЧ 2012, където изглежда, че приложимото право изисква лице под ограничено запрещение да може да дава указания на адвокат, при условие че формулярът на пълномощно е подписан от попечителя, но за производството пред съда такова правомощие не се изисква, виж също *Зехентнер срещу Австрия*, № 20082/02, § 39, 16 юли 2009 г.). Поради това Съдът отхвърля първото възражение по допустимост на правителството.

(б) По отношение на изчерпването на вътрешноправните средства за защита

25. Общите принципи относно правилото за изчерпване на вътрешноправните средства за защита са обобщени в делото *Вучкович и други срещу Сърбия* ((предварително възражение) [ГК], № 17153/11 и 29 други, §§ 69-77, 25 март 2014 г.). Това правило задължава лицата, които възнамеряват да заведат дело срещу държавата пред международен съд, да използват първо средствата за защита, предвидени от националната правна система, като по този начин освобождават държавите от това да отговарят пред международен съд за свои действия, преди да са имали възможност да решат проблема в рамките на собствените си правни системи. За да се съобрази с правилото, жалбоподателят трябва да прибегне до нормалните средства за защита, които са налични и достатъчни да осигурят обезщетение по отношение на твърдените нарушения (пак там, §§ 70 и 71, с допълнителни препратки).

26. Единствените средства за защита, които трябва да бъдат изчерпани, са тези, които са ефективни. Задължение на Правителството, твърдящо неизчерпване, е да увери Съда, че средството за защита е било ефективно, било е на разположение както на теория, така и на практика към съответния момент, тоест, че е било достъпно, било е годно да овъзмезди оплакванията на жалбоподателя и да предложи разумни

изгледи за успех. След като тази тежест на доказване е изпълнена, жалбоподателят следва да докаже, че предоставеното от правителството средство за правна защита всъщност е изчерпано или поради някаква причина е било неподходящо и неефективно при конкретните обстоятелства по случая, или че са съществували специални обстоятелства, които го освобождават от това изискване (пак там, § 77; виж също *Калашников срещу Русия* (РД), № 47095/99, ЕСПЧ 2001-XI (извлечения), с допълнителни препратки).

27. В настоящия случай Съдът взема предвид становището на Правителството, че ако самият жалбоподател беше осъществил производството за отмяна на запрещението му, той би могъл да осигури възстановяването на правото си на глас (параграф 20 по-горе). Съдът обаче отбелязва, че съдилищата, които са разгледали иска на жалбоподателя за възстановяване на гражданската му дееспособност – а именно Русенският окръжен съд и Великотърновският апелативен съд – са прекратили това производство, като са преценили, че жалбоподателят е трябвало да действа като ответник (а не като ищец) в тези граждански производства; по този начин съдилищата са му отказали пряк достъп до съд (параграфи 7-9 по-горе). В това отношение Съдът повтаря, че вече е постановил, че подобна ситуация е в нарушение на правата, защитени по член 6, и дори е посочил на българските власти, че трябва да предвидят необходимите общи мерки, за да гарантират ефективната възможност за такъв достъп (виж, *Станев*, цитирано по-горе, §§ 233-248 и § 258). В настоящия случай първият опит от страна на жалбоподателя да осигури възстановяване на дееспособността си е извършен през 2015 и 2016 г. (параграфи 7-9 по-горе), докато законодателното изменение, позволяващо пряк достъп до съд, е прието след този период (през октомври 2017 г., виж параграф 15 по-горе). Следователно изглежда, че въпреки че Върховният касационен съд е приел довода на жалбоподателя, че той има право на пряк достъп до съда и е разпоредил на по-долните съдилища да продължат производството (параграф 8 по-горе), Русенският окръжен съд и Великотърновският апелативен съд са приложили законодателството, както е било в сила преди решението *Станев* (цитирано по-горе). От това следва, че като не са приели, че жалбоподателят има качеството на ищец в производството за възстановяване на дееспособността му, националните съдилища не са приложили изводите от решението по *Станев*. С други думи, предвид факта, че жалбоподателят се е опитал да поиска възстановяване на дееспособността си (въпреки че приложимото законодателство все още не му е предлагало директен достъп до съд), той е дал възможност на националните органи да разгледат по същество неговия правен статут, но те са отказали да направят това. Предвид тези обстоятелства, Съдът не може да приеме

довода на Правителството, че жалбоподателят не е действал със добросъвестно при използването на въпросното средство за защита.

28. Съдът също така счита за уместно да се отбележи, че същността на оплакването на жалбоподателя не е, че той е бил лишен от дееспособност, а че като лице в такова положение му е било забранено да участва в каквато и да е форма на избори в страната. Възможността да иска отмяна на запрещението си би представлявала решение, което директно да реши въпроса за лишаването от права на жалбоподателя, само в случай че са налице всички критерии за възстановяване на неговата дееспособност – дори ако тези, които са от значение за въпроса за упражняване правото на глас на жалбоподателя, биха били изпълнени. Това е така, защото упражняването на правото на глас по време на избори не се разглежда специално в производството за възстановяване на дееспособността на дадено лице; по-скоро е автоматична последица от успешния изход от такова производство. Съответно, неуспешният опит за вдигане на запрещението на дадено лице ще доведе до продължаващо лишаване от права, въпреки факта, че въпросът за правото на глас дори няма да бъде разгледан от съответния съд в такова производство. Съдът отбелязва, че Правителството не е представило примери от национална съдебна практика, които да показват, че дори когато националните съдилища са отказали да вдигнат запрещението на дадено лице, въпреки това са разгледали отделно въпроса за правото на глас и са взели решение, когато е уместно, дали трябва да продължат да се налагат някакви ограничения на правото на глас на това лице. Изглежда, че съдилищата изключват подобна възможност по принцип въз основа на съответните конституционни и национални правни разпоредби (параграфи 13-14 по-горе).

29. С оглед на гореизложеното, Съдът намира, че при обстоятелствата по настоящото дело, производството за отмяна на запрещението не е ефективно средство за защита. От това следва, че жалбата не може да бъде отхвърлена поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита.

(с) По отношение злоупотребата с правото на индивидуална жалба

30. Съдът припомня, че според практиката му жалбата представлява злоупотреба с правото на жалба, ако съзнателно се основава на неверни факти с цел да измами Съда (виж, наред с други власти, *Хи други срещу България* [ГК], № 22457/16, § 145, 2 февруари 2021 г.). Освен това, предоставянето на непълна и по този начин подвеждаща информация може също да представлява злоупотреба с правото на жалба, особено ако информацията се отнася до същността на делото и не е предоставено задоволително обяснение за неразкриването на тази информация (виж *Грос срещу Швейцария* [ГК], № 67810/10, § 28, ECHR 2014). Същото важи, ако по време на производството пред Съда са настъпили важни

нови обстоятелства и ако, въпреки изричното изискване за това от правило 47 § 7 от Правилника на Съда, жалбоподателят не е разкрил тази информация на Съда, като по този начин го е възпрепятствал от произнасяне по делото при пълно познаване на фактите. Въпреки това, дори и в такива случаи, намерението на жалбоподателя да заблуди Съда винаги трябва да бъде установено с достатъчна сигурност (виж *Сентро Европа 7 С.р.л. и Ди Стефано срещу Италия* [ГК], № 38433/09, § 97, ЕСПЧ 2012).

31. Разглеждайки обстоятелствата по настоящото дело, Съдът няма основание да заключи, че жалбоподателят умишлено е представил факти, за които е знаел, че са неверни. Освен това Съдът счита, че макар да е вярно, че в първоначалната си жалба жалбоподателят не е предоставил информацията, посочена от Правителството, тази информация не може да се счита за съществена за резултата от жалбата. Съдът придава особена тежест на факта, че оплакването на жалбоподателя поставя под съмнение автоматичната конституционна забрана за правото му да гласува, след като е бил обявен за недееспособен – независимо дали дееспособността му ще бъде възстановена в бъдеще или не. Съдът вече отбелязва, че производството за възстановяване на дееспособността на жалбоподателя не е свързано в достатъчна степен с основния въпрос в настоящата жалба (параграфи 27-29 по-горе).

32. Съответно, Съдът отхвърля предварителното възражение на Правителството, че поведението на жалбоподателя представлява злоупотреба с правото на жалба по смисъла на член 35 § 3 (а) *in fine* от Конвенцията.

(d) Заключение относно допустимостта

33. Съдът отбелязва, че жалбата не е нито явно необоснована, нито недопустима на други основания, изброени в член 35 от Конвенцията. Следователно тя трябва да бъде обявена за допустима.

В. По същество

1. Становища на страните

(а) Жалбоподателят

34. Жалбоподателят твърди, че изключването му от възможността да гласува на избори въз основа на обща правна разпоредба и без индивидуална преценка от съд е непропорционално и в нарушение на правата му по член 3 от Протокол № 1 към Конвенцията.

35. Според жалбоподателя, неговият случай е подобен на делото *Алайос Кис срещу Унгария* (№ 38832/06, 20 май 2010 г.), тъй като той е бил лишен от правото си на глас в резултат на неизбирателната забрана

по член 42 § 1 от Конституцията (виж параграф 13 по-горе). Той твърди, че не е имало индивидуална оценка на способността му да прецени последствията от действията си и да направи съзнателен избор в рамките на изборната процедура. Лишаването му от права се основава единствено на факта, че е бил поставен под ограничено запрещение.

36. Жалбоподателят твърди, че делът на пълнолетните, поставени под запрещение в България и следователно засегнати от въпросното ограничение за гласуване, е сравним с този в Унгария – оценен на 0,75% от населението на Унгария в дееспособна възраст и обсъждан в делото *Алайос Кис* (цитирано по-горе, § 39). Той счита тези цифри за релевантни, тъй като те отчитат не само броя на лицата под ограничено запрещение, но и на лицата, поставени под пълно запрещение – всички, на които е отказано правото на глас. Жалбоподателят добавя, че делът на лицата под ограничено запрещение в България е около 0,014 % от населението в дееспособна възраст.

37. Накрая, жалбоподателят се съгласява със становището на встъпилата трета страна (виж параграф 42 по-долу), че изключването на хората с увреждания, включително тези, страдащи от психични разстройства, от възможността да гласуват на избори е в противоречие с международните стандарти (виж параграф 16 по-горе). Той повтаря становището на третата страна, че договарящите държави постепенно прилагат реформи, насочени към признаване на изборителното право на всички хора с увреждания и че прилагането на подобни реформи навсякъде е само въпрос на време.

(b) Правителството

38. Правителството твърди, че жалбоподателят доброволно се е поставил в ситуация, в която правото му на глас е ограничено съгласно съответното национално законодателство; направил е това, като не е изпълнил указанията на Русенския окръжен съд да се легитимира като ответник по делото пред него и да предостави адрес, на който може да бъде призован (параграфи 7-9 по-горе).

39. Освен това правителството подчертава факта, че правото на глас не е абсолютно и може да бъде предмет на редица ограничения. Ограничението на правото на глас на лицата под запрещение преследва легитимна цел – а именно да гарантира, че само лица, способни да вземат информирани и смислени решения, могат да участват в избора на законодателната власт на страната.

40. Според Правителството ограничението, наложено на лицата под запрещение, е пропорционално на преследваната цел и в рамките на свободата на преценка на държавата, тъй като гарантира, че изборният процес се провежда по начин, който най-добре отразява волята на избирателите. Въпреки че въпросното ограничение е предвидено от конституционна разпоредба, прилагането му не е автоматично, тъй като

индивидуалното положение на всяко лице е преценено от националните съдилища в хода на производството за поставяне на лицето под запрещение. Освен това жалбоподателят ще може да упражнява правото си на глас в случай че поставянето му под запрещение бъде отменено след преразглеждане на психическото му състояние, в случай че последното се е подобрило.

41. Накрая Правителството обяснява, че лицата под ограничено запрещение в Република България представляват 0,014% от всички граждани, които постоянно пребивават на територията на страната и които иначе биха могли да гласуват, което предполага, че въпросното ограничение е свързано с ограничен кръг от лица в много конкретна ситуация.

(с) Третата встъпила страна

42. Validity Foundation – Център за застъпничество за хора с увреждания, международна неправителствена организация за правата на човека, базирана в Унгария, твърди, *inter alia*, че правото на глас е универсално и че съществува международен консенсус, че всички хора с увреждания трябва да разполагат със същото право на политическо участие като всички останали. Този консенсус може да се изведе не само от международните инструменти, приети от авторитетни органи – включително Комисаря по правата на човека на Съвета на Европа, специалния докладчик на ООН за правата на хората с увреждания и Комитета на ООН за правата на хората с увреждания – но и от последните инициативи за реформи в законодателствата в договарящите държави. Встъпилата страна заключава, че отнемането на правото на хората с увреждания да изразяват своите политически възгледи е накърнило целостта на избирателната система и подкопава легитимността на публичните институции.

2. Преценката на Съда

(а) Общи принципи

43. Съдът е установил, че член 3 от Протокол № 1 гарантира индивидуални права, включително правото на лицето да гласува и да бъде избрано (виж, *inter alia*, *Матей-Мохин и Клерфайт срещу Белгия*, 2 март 1987 г., § 51, Серия А № 113, и *Селатин Демирташ срещу Турция* (№ 2) [ГК], № 14305/17, § 385, 22 декември 2020 г.).

44. Въпреки това правата, гарантирани по чл. 3 от Протокол № 1, не са абсолютни. Има място за подразбиращи се ограничения и договарящите държави имат свобода на преценка в тази сфера, която обикновено е широка (виж по-горецитираните дела на *Матей-Мохин и Клерфайт*, § 52, и *Селатин Демирташ*, § 387). В същото време Съдът повтаря, че ако ограничение на правото на глас се прилага за особено

уязвима група в обществото, която е била дискриминирана, като например умствено увредените, тогава свободата на преценка на въпросната държава е значително по-тясна. Причината за този подход, който поставя под въпрос класификациите *per se*, е, че такива групи исторически са били обект на предразсъдъци с трайни последици, което води до тяхното социално изключване. Такива предразсъдъци могат да доведат до „законодателни стереотипи“, които възпрепятстват индивидуализираната оценка на техните способности (виж *Алайос Кис*, цитирано по-горе, § 42). В това отношение Съдът подчертава, че качеството на парламентарния и съдебния преглед на необходимостта от една обща мярка, каквото е оспорваното лишаване от права, наложено в резултат на поставянето на лице поди запрещение, е от особено значение, включително за действието на съответната свобода на преценка (виж *Стрьобе и Розенлинд срещу Дания*, № 25802/18 и № 27338/18, § 92, 2 февруари 2021 г.).

45. Друг фактор, който оказва влияние върху обхвата на свободата на преценка на държавите, е субсидиарната в основата си роля на Съда в системата за защита на Конвенцията. Договарящите страни, в съответствие с принципа на субсидиарност, носят основната отговорност да гарантират правата и свободите, определени в Конвенцията и Протоколите към нея, като по този начин се ползват със свобода на преценка, предмет на надзорната юрисдикция на Съда. Благодарение на своята демократична легитимация, както Съдът многократно е установявал, националните органи са по принцип в подобра позиция от международния съд да преценяват местните нужди и условия (виж, *inter alia*, *срещу Словения* [ГК], № 36480/07, § 108, 11 декември 2018 г.; и *Стрьобе и Розенлинд*, цитирано по-горе, § 93).

46. Съдът трябва окончателно да определи дали са спазени изискванията на член 3 от Протокол № 1. Той трябва да се увери, че ограниченията, наложени върху упражняването на правата по член 3 от Протокол № 1, не ограничават въпросните права до такава степен, че да накърнят самата им същност и да ги лишат от тяхната ефективност; че са наложени в преследване на легитимна цел; и че използваните средства не са непропорционални (виж цитираните по-горе дела на *Матей-Мохин и Клерфайт*, § 52, и *Селатин Демирташ*, § 387).

47. Освен това наложените ограничения не трябва да осуетяват „свободното изразяване на хората при избора им на законодателен орган“ (виж *Селатин Демирташ*, цитирано по-горе, § 388). С други думи, те трябва да отразяват или да не противоречат на стремежа за поддържане на целостта и ефективността на една избирателна процедура, насочена към определяне на волята на електората чрез всеобщо избирателно право. Всяко отклонение от принципа на всеобщото избирателно право рискува да подкопае демократичната валидност на така избрания законодателен орган и законите, които той

приема. Изключването на които и да било групи или категории от общото население трябва да бъде съвместимо с основните цели на член 3 от Протокол № 1 (виж *Хирст срещу Обединеното кралство* (№ 2) [ГК], № 74025/01, § 62, ECHR 2005-IX, и *Скопола срещу Италия* (№ 3) [ГК], № 126/05, § 84, 22 май 2012 г.). По-конкретно, изборните резултати не трябва да се формират чрез гласове, подадени по начин, който противоречи на честността на изборите или свободното изразяване на волята на избирателите (виж *Каманьо Вале срещу Испания*, № 43564/17, § 57, 11 май 2021 г.).

48. Съдът повтаря, че презумпцията в една демократична държава трябва да бъде в полза на включването на всички и че всеобщото изборително право е основният принцип (виж *Хирст* (№ 2), цитирано по-горе, § 59; *Ситаропулос и Джакумопулос срещу Гърция* [ГК], № 42202/07, § 67, ECHR 2012; и *Скопола* (№ 3), цитирано по-горе, § 82). Това обаче не означава, че член 3 от Протокол № 1 гарантира на лицата с умствени увреждания абсолютно право да упражняват правото си на глас. Съгласно тази разпоредба такива лица не са имунизирани срещу ограничения на правото им на глас, при условие че ограниченията отговарят на условията, посочени в параграфи 46-47 по-горе. За целите на тълкуването на член 3 от Протокол № 1, Съдът наскоро отбеляза факта, че понастоящем няма консенсус между държавите, страни по Протокол № 1, в смисъл на безусловно право на лица с психични разстройства да упражняват правото си на глас. Напротив, изглежда, че повечето от тези държави позволяват ограничения въз основа на умствените способности на въпросното лице (виж *Каманьо Вале*, цитирано по-горе, § 59).

49. Свободата на преценка, оставена на страните, не е неограничена. Съдът вече заяви, че абсолютната забрана за гласуване от всяко лице под ограничено запрещение, независимо от неговите/нейните действителни способности, не попада в допустимата свобода на преценка (виж *Алайос Кис*, цитирано по-горе, § 42). По същия начин неизбирателното отнемане на правото на глас, без индивидуализирана съдебна преценка и единствено въз основа на умствено увреждане, налагащо ограничено запрещение, не може да се счита за съвместимо със легитимните основания за ограничаване на правото на глас (пак там, § 44).

50. Обратно, Съдът приема за легитимна целта „да се гарантира, че само граждани, способни да оценят последиците от своите решения и да вземат съзнателни и разумни решения, трябва да участват в обществените дела“ (пак там, § 38).

(b) Прилагане на общите принципи към настоящото дело

51. В настоящия случай жалбоподателят е поставен под ограничено запрещение поради психиатрични разстройства. В резултат на това той

е лишен от право на глас и е възпрепятстван да гласува на парламентарни избори. По този начин правото му на глас е ограничено от закона, което не е оспорено от страните. Съдът следва да определи дали лишаването от право на глас е преследвало легитимна цел по пропорционален начин, като вземе предвид принципите, посочени по-горе.

(i) *Легитимна цел*

52. Съдът посочва, че член 3 от Протокол № 1, подобно на други разпоредби на Конвенцията, не уточнява или ограничава целите, които едно ограничение трябва да преследва и че следователно широк спектър от цели може да бъде съвместим с тази разпоредба. Правителството твърди, че мярката, срещу която се оплаква жалбоподателя, преследва легитимната цел да гарантира, че само лица, способни да вземат информирани и смислени решения, могат да участват в избора на законодателен орган в страната (параграф 39 по-горе). Жалбоподателят не коментира тази точка. Съдът приема, че оспорената мярка преследва легитимна цел (виж *Алайос Кис*, цитирано по-горе, § 38).

(ii) *Пропорционалност*

53. Съдът отбелязва, че въпросното ограничение не прави разлика между лица под пълно запрещение и под ограничено запрещение; член 42 § 1 от Конституцията се отнася до гражданите, „поставени под запрещение“ като цяло (виж параграф 13 по-горе). Ограничението се премахва само след като запрещението бъде отменено (вж. становището на Правителството в параграф 40 по-горе). Той също така отбелязва, че становищата на страните съдържат статистически данни, отразяващи дела на населението на България с право на глас, което е лишено от права поради това, че е под запрещение като цяло (т.е. под ограничено запрещение или пълно запрещение), което показва, че делът на лица, които са само ограничено запретени в България, възлиза на 0,014% от населението в дееспособна възраст (виж параграфи 36 и 41 по-горе). Съдът обаче не счита за необходимо да заеме позиция относно релевантността на тези данни с оглед на факта, че при всички случаи оспорваното ограничение изглежда непропорционално на легитимната цел, преследвана от държавата в този случай, в светлината на следните наблюдения.

54. Правителството твърди, позовавайки се на свободата на преценка, с която се ползва, че трябва да бъде позволено законодателят да установи правила, гарантиращи, че изборният процес е проведен по такъв начин, че да отразява най-добре волята на избирателите (виж параграф 40 по-горе).

55. Съдът вече прие, че това е област, в която по принцип законодателят трябва да получи широка свобода на преценка при определянето на това дали ограниченията на правото на глас могат да бъдат оправдани и ако е така, как справедливо трябва да се постигне баланс. По-специално, законодателният орган трябва да реши каква процедура трябва да бъде въведена за оценка на годността на лица с умствени увреждания да гласуват (виж *Алайос Кис*, цитирано по-горе, § 41). Съдът отбелязва, че няма доказателства, че българският законодател някога се е опитвал да балансира конкуриращите се интереси или да прецени пропорционалността на ограничението (виж, *mutatis mutandis* и във връзка с унгарския законодател, *Алайос Кис*, цитирано по-горе, § 41) и по този начин да отвори пътя на съдилищата да извършат конкретен анализ на способността на жалбоподателя да упражнява правото си на глас, независимо от решението за поставяне на лице под запрещение. По-горе беше отбелязано, че Правителството не е успяло да докаже, че националната съдебна практика позволява възможността за премахване на ограничението върху правото на глас на дадено лице в случаите, когато това лице остава лишено от своята дееспособност. Освен това изглежда, че такава възможност не би била в съответствие с националната правна рамка (виж параграф 27 по-горе).

56. Жалбоподателят в настоящия случай е изгубил правото си на глас в резултат на налагането на автоматично, общо ограничение на правата на лицата под ограничено запрещение (без възможност за индивидуализирана преценка от съд на годността му да гласува); това го поставя в ситуация, подобна на тази на жалбоподателя по делото *Алайос Кис* (цитирано по-горе и за разлика от *Стрьобе и Розелинд*, §§ 113 и 120, и *Каманьо Вале*, § 71, и двете цитирани по-горе, където Съдът отбелязва че не е имало цялостно ограничаване на правото на глас и е извършен индивидуализиран съдебен контрол). Следователно жалбоподателят може да твърди, че е жертва на мярка, несъвместима със съответните установени принципи (виж по-специално параграф 49 по-горе). Съдът не може да спекулира дали жалбоподателят все пак би бил лишен от правото на глас, дори ако беше – в съответствие с изискванията на член 3 от Протокол № 1 – наложено по-съществено ограничение на правата на лицата с умствени увреждания (виж *Алайос Кис*, цитирано по-горе, § 43).

57. Съдът повтаря, че третирането като група на всички хора с интелектуални или психични увреждания е съмнителна класификация и ограничаването на техните права трябва да подлежи на строг контрол (пак там, § 44). Следователно Съдът стига до заключението, че недискриминационното отнемане на правото на глас на жалбоподателя – без индивидуализиран съдебен контрол и единствено въз основа на факта, че психичните му увреждания са наложили той да бъде поставен под ограничено запрещение – не може да се счита за пропорционално

на легитимна цел за ограничаване на правото на глас, както е изтъкнато от Правителството (виж параграф 52 по-горе).

58. Следователно е налице нарушение на член 3 от Протокол № 1 към Конвенцията.

II. ПРИЛАГАНЕ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

59. Член 41 от Конвенцията гласи:

“Ако Съдът установи нарушение на Конвенцията или на Протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната Високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, постановява предоставянето на справедливо обезщетение на потърпевшата страна.”

A. Вреди

60. Жалбоподателят претендира 3000 евро (EUR) за неимуществени вреди.

61. Правителството оспорва този иск като прекомерен и необоснован.

62. Съдът уважава претенцията на жалбоподателя по отношение на неимуществени вреди в пълен размер, плюс всички данъци, които могат да бъдат начислени.

B. Разходи и разноси

63. Жалбоподателят също така претендира 1926 евро за разходите и разноските, направени в производството пред Съда. Тази сума съответства на двадесет и четири часа правна работа, съгласно предоставения график, таксува се от неговия представител и се начислява при почасова ставка от 80 евро плюс 6 евро за пощенски разходи. Той също така е поискал всяко присъждане по този раздел да се изплаща директно на Българския хелзинкски комитет.¹

64. Правителството оспорва този иск като прекомерен.

65. Съгласно съдебната практика на Съда жалбоподателят има право на възстановяване на разходи и разноси само доколкото е доказано, че те са били действителни и по необходимост и са разумни по размер. В настоящия случай, като взе предвид документите, с които разполага, и горните критерии, Съдът счита, че претендираната сума за разходи и разноси е разумна и я присъжда изцяло, плюс всички данъци, които може да се начисляват на жалбоподателя. По искане на жалбоподателя

¹ Поправено на 28 февруари 2022 г.: добавен е текстът „Той също така е поискал всяко присъждане по този раздел да бъде изплащано директно на Българския хелзинкски комитет“.

тази сума трябва да бъде внесена директно по банковата сметка на Българския хелзинкски комитет.²

С. Лихва за забава

66. Съдът счита за уместно лихвата за забава да се основава на пределния лихвен процент по заеми на Европейската централна банка, към която следва да се добавят три процентни пункта.

ПОРАДИ ТЕЗИ ПРИЧИНИ, СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО,

1. *Обявява* жалбата за допустима;

1. *Приема*, че е налице нарушение на член 3 от Протокол № 1 към Конвенцията;

2. *Приема*

(а) че държавата-ответник трябва да заплати на жалбоподателя в срок от три месеца от датата, на която решението стане окончателно, в съответствие с член 44 § 2 от Конвенцията, следните суми, които да бъдат конвертирани в български левове по курса, приложим към датата на плащане:

(i) 3000 евро (три хиляди евро), плюс всички данъци, които могат да бъдат начислени, по отношение на неимуществените вреди;

(ii) 1 926 евро (хиляда деветстотин двадесет и шест евро), плюс всички данъци, които могат да бъдат начислени на жалбоподателя, за разходи и разноси, които да бъдат изплатени по банковата сметка на Българския хелзинкски комитет.³

(b) че от изтичането на гореспоменатите три месеца до плащането на горните суми се дължи проста лихва в размер, равен на пределния лихвен процент по заеми на Европейската централна банка през периода на просрочие, плюс три процентни пункта.

Изготвено на английски език и съобщено писмено на 15 февруари 2022 г. съгласно Правило⁷⁷ §§ 2 и 3 от Правилника на Съда.

Илсе Фрайвирт
Заместник-секретар

Тим Ейке
Председател

² Поправено на 28 февруари 2022 г.: добавен е текстът „По искане на жалбоподателя тази сума трябва да бъде внесена директно по банковата сметка на Българския хелзинкски комитет“.

³ Поправено на 28 февруари 2022 г.: добавен е текстът „да бъдат изплатени по банковата сметка на Българския хелзинкски комитет“.